

25.9.2007

Dnro 4313/2/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

RIKOSOIKEUDELLINEN LAILLISUUSPERIAATE TUOMIOLAUSELMAJÄRJESTELMÄSSÄ

1
ASIA

Oikeusministeriön tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmästä (TLP-järjestelmä) syyskuussa 2006 saamieni tietojen mukaan poissaolo oikeudesta vastaajana merkitään tuomiolauselmaan syyksi luettujen rikosten ryhmään yhtenä syyksi luettuna rikoksena.

Otin asian eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 4 §:n mukaisesti omana aloitteenani tutkittavaksi. Kiinnitin huomiota siihen, voidaanko poissaoloa oikeudesta vastaajana pitää perustuslain 8 §:ssä ja rikoslain 3 luvun 1 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta tekona, joka on laissa säädetty rangaistavaksi.

2
SELVITYS

Asian johdosta oikeusasiamiehen kansliaan hankittiin oikeusministeriön 21.2.2007 päivätty lausunto ja siihen liitetty tuomiolauselmatyöryhmän 19.2.2007 päivätty selvitys. Selvityksessä ja lausunnossa pyysin kiinnittämään huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin:

1. Käsitykseni mukaan poissaoloa oikeudesta vastaajana ei voida pitää perustuslain 8 §:ssä ja rikoslain 3 luvun 1 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaisena tekona, joka on laissa säädetty rangaistavaksi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia koskevassa hallituksen esityksessä HE 82/1995 todetaan muun muassa seuraavaa:
"Voimassa olevaan oikeuteen sisältyy lisäksi eräitä säännöksiä, joiden mukaan rangaistus voidaan tuomita esteettömästä poissaolosta oikeudesta. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 26 §:n 1 momentin (1052/91) mukaan rikosasian vastaaja on tuomittava sakkoon, jos hän on poissa rikosasian ensikäsittelystä eikä asiaa jätetä sillensä. Myös todistaja on 17 luvun 36 §:n (1052/91) nojalla tuomittava poissaolosta sakkoon. Tässä esityksessä mainitut poissaoloa koskevat säännökset ehdotetaan muutettaviksi siten, että rikosasian vastaaja ja todistaja kutsutaan tuomioistuimeen sakon uhalla ja heidät tuomitaan poissaolosta sen varalta asetettuun uhkasakkoon" ... "Esityksessä ehdotetaan luovuttavaksi tuomitsemisesta rangaistukseen poissaolosta ja siirryttäväksi myös rikosasian vastaajan osalta uhkasakon käyttöön myös ensikäsittelyä varten toimitetun kutsun tehosteena."

2. Voidaanko uhkasakkoa pitää rikosoikeudellisena rangaistuksena? Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2003:14 uhkasakkoa on pidetty pakkokeinonluonteisena seuraamuksena.

3. Kuinka kauan käytäntönä on ollut merkitä poissaolo oikeudesta vastaajana syyksi luettujen rikosten kenttään?

4. Minkälainen ohjeistus ja käytäntö on silloin, kun uhkasakko tuomitaan asianomistajalle, todistajalle tai kuultavalle?

Oikeusministeriön lausunnon saavuttua pyysin vielä tietoja oikeushallinnon tietotekniikkakeskuksen organisatorisesta asemasta oikeusministeriössä. Oikeushallinnon tietotekniikkakeskuksen johtaja Ari Nieminen ilmoitti 10.9.2007, että oikeushallinnon tietotekniikkakeskus perustettiin vuoden 2006 alusta oikeusministeriön alaiseksi virastoksi, jota ministeriö tulosohjaa. Oikeushallinnon tietotekniikkakeskus toimii tilaajan eli oikeusministeriön oikeushallinto-osaston tilausten perusteella ja sopii järjestelmämuutoksista tilaajan kanssa tehtävässä palvelusopimuksessa.

3

RATKAISU

3.1

Selvitysten sisältö

Oikeusministeriö ilmoitti lausuntonaan, että poissaoloa oikeudesta vastaajana ei voida pitää laissa rangaistavaksi säädettyinä tekona eikä sen johdosta tuomittavaa uhkasakkoa näin ollen rikosoikeudellisena rangaistuksena. Tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmään viimeksi toteutettujen muutosten ja niitä koskevien päivitettyjen ohjeiden myötä seikka on nyt otettu järjestelmässä huomioon ja ohjeistettu asianmukaisesti.

Oikeusministeriön oikeushallinto-osasto on kehottanut järjestelmän kehittämisestä ja ohjeistuksesta käytännössä vastaavaa oikeushallinnon tietotekniikkakeskusta huolehtimaan siitä, että jatkossa TLP-ohjeiden päivitykset aina toimitetaan myös eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan.

Ministeriön lausunnon liitteenä olevan **tuomiolauselmatyöryhmän selvityksen** mukaan nykymuotoinen tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmä otettiin käyttöön yleisissä alioikeuksissa ja hovioikeuksissa 1990-luvun alussa. Oikeusministeriö on ohjeistanut sen käyttöä tuomioistuimissa jatkuvasti lainsäädäntömuutosten edellyttämällä tavalla. Oikeusministeriön 28.5.2004 asettama tuomiolauselmatyöryhmä on siirtänyt ohjeet sähköisessä muodossa olevaan Notes-tietokantaan ja samalla päivittänyt ne ajan tasalle. Tietokanta on ollut käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien käytössä 5.6.2006 alkaen.

Selvityksen mukaan käräjä- ja hovioikeuksille toimitettuja uusia ohjeita koskeneessa saatekirjeessä lausuttiin, että uhkasakko joudutaan teknisistä syistä edelleen tallentamaan tuomiolauselmasovelluksessa näytölle 3040 eli rangaistusseuraamuksia koskevalle pääkentälle ja sen jatkonäytölle. Samalla

kuitenkin todettiin, että uhkasakkoa käytetään nykyään ainoastaan pakkokeinona, ei siis rangaistuksena. Käräjäoikeuksille ja hovioikeuksille ilmoitettiin, että tuomiolauselmasovellutusta muutetaan lähiaikoina siten, että uhkasakkolausunto tallennetaan jollekin muulle kuin rangaistusseuraamuksia koskevalle kentälle, josta tieto kuitenkin välittyy täytäntöönpanoon. Tästä muutoksesta luvattiin tiedottaa erikseen.

Mainittu muutos tuomiolauselmajärjestelmään toteutettiin 29.–30.9.2006 eräiden muiden muutosten yhteydessä. Sovellukseen lisättiin uhkasakko- ja järjestyssakkolausuntojen tallentamista varten uusi kenttä 1050. Tuomiolauselmaohjekannan uusi versio tuli käräjä- ja hovioikeuksien käyttöön 2.10.2006. Uusien ohjeiden kohdassa "2.4 Syyksi luetut rikokset (2000)" lausutaan heti alussa "Huom. Poissaoloa oikeudesta ei tallenneta syyksi luettuihin rikoksiin." Poissaolon johdosta tuomittava uhkasakko tallennetaan nyt aina näytölle 1050, oli sitten kysymys vastaajasta, asianomistajasta, todistajasta tai todistelutarkoituksessa kuultavasta henkilöstä. Pääotsakkeeksi tuomiolauselmaan tulostuu sana "uhkasakko" ja lausuntoteksti voidaan tallentaa seuraavan esimerkin mukaisesti: "Uhkasakko 400 euroa, joka oli asetettu 28.12.2006. Poissaolo oikeudesta vastaajana 2.2.2007. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 8 luku 5 § 1".

Selvityksen mukaan poissaoloa oikeudesta vastaajana ei voida pitää laissa rangaistavaksi säädettyinä tekona eikä sen johdosta tuomittavaa uhkasakkoa rangaistuksena. Käräjäoikeuksia oli jo 12.4.2002 lähetetyllä ohjeella kehoitettu tallettamaan uhkasakko näytölle 3040 ja sen jatkonäytölle. Silloin lausunnon pääotsakkeeksi tulostui sana "rangaistusseuraamukset". Tällä menettelyllä vältettiin se, että poissaolo oikeudesta olisi tulostunut syyksi luettuihin rikoksiin (näyttö 2000). Tuomiolauselmasovelluksessa ei tuohon aikaan ollut muuta tallentamiseen soveltuvaa näyttöä.

3.2

Kannanotto

Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta säättävän Suomen perustuslain (731/1999) 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Vastaava säännös oli aikaisemmin Suomen Hallitusmuodon 6a §:ssä.

Laillisuusperiaatteesta on nykyisin säädetty myös rikoslain 3 luvun 1 §:ssä (515/2003), jonka 1 momentin mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Säännöksen 2 momentin mukaan rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa tuli voimaan 1.10.1997. Sen myötä poissaolosta tuomittavasta sakkorangaistuksesta aikaisemmin säätäneet oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 26 §:n 1 momentti ja 17 luvun 36 § kumottiin. Lain esitöissä (HE 82/1995) tuotiin nimenomaisesti esiin, että aikaisemmin

tilanteessa tuomittavasta rangaistuksesta luovutaan ja että sen sijaan tuomitaan uhkasakko. Uhkasakko ei ole rangaistus.

Käsillä olevasta asiasta saamani selvityksen valossa seuraus poissaolosta oikeudesta on kuitenkin vielä mainittujen lainmuutosten jälkeen merkitty teknisistä syistä tuomiolauselmajärjestelmään syyksi luettuja rikoksia koskevalle kentälle 12.4.2002 saakka. Tuolloin oikeusministeriö antoi käräjäoikeuksille ohjeen, jossa uhkasakko kehoitettiin tallettamaan TLP-järjestelmässä eri kentälle pääotsakkeen "rangaistusseuraamukset" alle. Pidän menettelyä erityisesti huhtikuuhun 2002 saakka, jolloin tuomittu uhkasakko merkittiin syyksi luetuksi rikokseksi, selvästi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastaisena. Tämän jälkeen ohjeistetun menettelyn mukainen asiantila ei nähdäkseni ole yhtä selvästi laillisuusperiaatteen vastainen – kuitenkin pakkokeinoluonteisen uhkasakon merkitseminen rangaistusseuraamukseksi on sekin laillisuusperiaatteen kannalta varsin ongelmallista.

TPL-järjestelmään ja TLP-ohjeeseen tehdyillä muutoksilla on nyttemmin 2.10.2006 lukien oikaistu aikaisempi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastainen tilanne siten, että vastaisuudessa annettavat tuomiolauselmat eivät enää sisällä syyksi luettuna rikoksena tai rangaistusseuraamuksena poissaolon johdosta tuomittavaa uhkasakkoa. Poissaolo oikeudesta voidaan nyt merkitä omalle uhkasakko-kentälleen.

Asiantila on siis korjattu vastaisuuteen nähden. Suoritettu korjaus ei kuitenkaan poista tai oikaise sitä, että tätä ennen on ensin noin neljän ja puolen vuoden ajan vallinnut selvästi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastainen tilanne, kun tuomittu uhkasakko on merkitty syyksi luetuksi rikokseksi, ja vielä tämän jälkeen noin neljän ja puolen vuoden ajan laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen tilanne, jossa uhkasakko on ohjeistuksen mukaan tullut merkitä rangaistusseuraamuksia koskevaan TLP-järjestelmän kenttään. Koko tänä aikana tuomioistuimet ovat antaneet lukemattoman määrän tuomiolauselmia (tilastotietojen mukaan vuosittain noin 1 500), joihin sisältyy rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastainen lausuma. Tuomiolauselmissa on toisin sanoen merkitty henkilöiden syyksiluettuina rikoksina tekoja, jotka eivät lain mukaan ole rikoksia, tai ainakin merkitty rangaistus teosta, joka ei ole rikos. Pidän esille tullutta asiantilaa vakavana virheenä, jollaista ei voi perustella teknisillä syillä.

Tuomioistuimet toimivat oikeusministeriön tuottamien teknisten järjestelmien puitteissa. TLP-järjestelmän ominaisuuksista johtuen tuomioistuimilla ei itsellään ole ollut käytännössä mahdollisuutta välttää rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastaisten tuomiolauselmien tekemistä.

Kuten todettu, järjestelmään 2.10.2006 toteutettu muutos ei vaikuta aikaisempiin tuomiolauselmiin. Niissä olevat virheet ovat toisin sanoen käytännössä lopullisia.

Kiinnitän oikeusministeriön huomiota vastaisuuden varalle siihen, että tuomiolauselmajärjestelmässä ei saa esiintyä puheena olevan kaltaisia rikosoikeuden perusperiaatteiden ja yksilön oikeusturvan kannalta karkeita virheitä. Tällaiset ongelmat tulisi havaita ja estää ennalta lainsäädäntömuutosten yhteydessä. Mikäli tässä ei onnistuta, tulee järjestelmän ongelmat viivytyksettä

korjata. Tällaisten virheiden esiintymistä tai niiden korjaamisen viipymistä ei voi perustella teknisillä seikoilla.